

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ ПРОФ. Д-Р ГЕОРГИ ИВАНОВ ПОПОВ,Д.М.Н.

Относно: Конкурс за заемане на академичната длъжност „Доцент“ в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.1. Медицина, по специалност „Психиатрия“ с кандидат д-р **Райна Нончева Мандова,д.м.,** обявен за нуждите на Факултет „Фармация“, Катадра „Фармакология, токсикология и фармакотерапия“ в ДВ бр. 36/27.04.2018 г.

Със Заповед Р-109-387/26.06.2028 г. на Ректора на Медицински университет – Варна съм избран за член на Научно жури, а със Заповед Р-109-474/20.07.2018 г. съм избран да изгответвам рецензия по горевизирания конкурс. След като се запознах с материалите по конкурса предоставени ми на електронен и хартиен носител ще представя по раздели моята оценка и крайното ми заключение.

КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ И КАРИЕРНО РАЗВИТИЕ НА КАНДИДАТА

Д-р Райна Мандова е родена в гр. Варна, където завършила английска езикова гимназия с втори немски език. През периода 1993-99 г. учи и завършила Медицински университет – Варна. Започва работа във фармацевтичната компания Сервие, бързо е изтеглена в Париж, където преминава през серия от обучителни програми завършващи с придобиване на квалификация: тренинг за тренери, умения за общуване и убеждаване, слушане и задаване на въпроси, работа с различни типове личности, Assertive общуване, лидерство, развитие на екип от различни индивидуалности и др. След обучението си д-р Мандова работи като обучител на кандидат-тренери и мениджъри в Европа. Обръщам внимание на този период от развитието й, защото тези години на обучение и работа са свързани с натрупване на знания, умения и опитност, които имат приложение в следващите години на работата й като психиатър.

През 2010 г. става докторант по психиатрия в Катедрата по психиатрия при Медицински университет – Варна, а от 2012 г. е и ординатор при Второ

женско отделение на Втора психиатрична клиника. Дисертацията й представлява лонгитудинално проучване на резидуалните симптоми (с фокус подпрагови такива) при рекурентна и биполярна депресия, успешно е защитена след тригодишна работа (01.2014 г.) и получава позитивна оценка в писмената рецензия на ръководителя на Програмата за биполярни проучвания към Университетската болница в Масачузетс (Harvard University). През 2015 г. е избрана за асистент, а през 2017 г. – за главен асистент. През 2016 г. на д-р Мандова е призната специалност по психиатрия.

В края на 2016 г. д-р Мандова напуска университетската психиатрична клиника, но остава да преподава като главен асистент на чуждестранни и български студенти. Продължава практическата си дейност като амбулаторен психиатър.

За сравнително краткия си психиатричен стаж д-р Мандова има натрупан немалък опит в клинични проучвания и формите на квалификация свързани с тях. Д-р Мандова е участвала активно в национални и чуждестранни научни форуми с доклади и постери, за което има получени награди.

УЧЕБНО – ПРЕПОДАВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Както вече беше казано по-горе, д-р Мандова има професионален опит на обучител от годините предхождащи кариерата ѝ на психиатър. Както се вижда от приложения документ, кандидатката започва да преподава на студенти по медицина и колежани още по време на докторантските си години (2012-2014 г.), като има проведени общо 372 учебни часа по психиатрия, 1/3 от които на чуждестранни студенти. Академичната справка за учебната натовареност през последните две години, вече на позициите асистент и главен асистент, показва надхвърляне на норматива на МУ-Варна от 220 часа годишно, както следва: 2016/2017 – 278 часа, 2017/2018 – 240 часа, като по-голямата част от часовете са за англоезично преподаване.

Д-р Мандова има много добри лекторски и комуникативни умения, владее пулса на аудиторията и занятията ѝ са добре посещавани. Сертифицирана е за участие в квалификационен курс по педагогически основи на академичното преподаване. Участвала е в два престижни

обучителни курса: 1. Evidence Based Medicine in Bipolar Disorder,Copenhagen,2014; 2. Postgraduate School in CNS,Instanbul,2014. Съавтор е в два учебника по психиатрия – един за лекари и друг за медицински сестри и акушерки.

НАУЧНО – ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Наукометричните показатели на кандидатката включват следните цифрови изражения:

1. Автореферат за ОНС „Доктор”
2. Хабилитационен труд за „Доцент”,МУ-Варна,СТЕНО,2018,134 с.
3. Публикации в пълен текст 26 броя(без хабилитационния труд-монография),от които две са съавторство в учебници,една е съавторство в колективна монография издадена в САЩ и 23 са статии издадени в списания. Публикациите са издавани в периода 2012-2018 г.
4. В 16 научни труда кандидатката е самостоятелен или първи автор и в 11 е втори автор
5. Документирани са 14 участия в научни форуми с доклади и постери,от които 6 в конгреси в чужбина (награда на БПА конгрес за доклад и форум в Атина за постер). Общо 4 резюмета са публикувани в чужбина.
6. Няма документация за цитирания и IF.

Основното научно-изследователско направление в което е работила кандидатката са афективните разстройства – депресии и мании в различните им варианти,смесените афективни състояния,коморбидността,проблемите на феноменологията, диагностиката и терапията. В този контекст могат да се разграничат два периода – до дисертацията и след това. До дисертацията основния фокус е депресията,а след това се разработват различни аспекти на манията,смесените състояния,диференциално-диагностични и терапевтични проблеми и т.н. Това,което прави впечатление като цяло в публикациите на д-р Мандова е отличното познаване на съвременното състояние на проблемите в цялата им противоречивост,което говори за добро познаване на литературата

пречупено през критичен анализ и, от друга страна, системна насоченост на свързване на теорията с практиката посредством проучване и анализ на конкретни случаи на пациенти. Този подход към темата минава като червена нишка в представените публикации и е най-добре интегриран в монографията.

Ще разгледам публикациите на кандидатката като ги групирам по тематични направления и ще ги означавам с поредния им номер от приложения списък с публикациите. Няма да рецензирям тези публикации в които съм съавтор и които развиват по-нататък идеите на дисертационния труд за характера и значението на резидуалните подпрагови депресивни синдроми (общо пет на брой).

В други две публикации (6,12) са разгледани най-често срещаните остатъчни симптоми на голямото депресивно разстройство – емоционални,соматични и когнитивни. Сравнена е резидуалната тревожност при пациенти с рекурентна и биполярна депресия и е установено,че при пациентите с рекурентна депресия е по-силно изразена междупристъпната тревожност,а при пациенти с биполярна депресия тревожността е силна в епизода,но е значително по-слаба като остатъчен симптом в ремисия. Едно вероятно обяснение е по-изразения темпераментов невротизъм при пациенти с рекурентна,отколкото с биполярна депресия. Поначало от феноменологична гледна точка подпраговите симптоми могат да се припокриват с някой черти от темперамента и характера. В поредица от публикации (5,6,12,17,18,20,21) се разглежда как конституционалните черти благоприятстват,взаимодействват или променят клиничната проява на афективните симптоми – от тревожния темперамент до тревожността и депресията,и от хипертичния темперамент до манията.

Интересът на кандидатката към подпраговата патология,която в дисертацията й се фокусира върху подпраговата депресия,след това се разпростира и върху т.нар. субсиндромна хипомания (5),която често остава неразпозната и чийто диагностични критерии остават отворени за дискусия. В съществуващата DSM-5 освен санкционираната най-малко 4-дневна продължителност на хипоманията съществува и опция за 2-3 дневни епизоди на хипомания или такива,които не покриват

необходимите симptomни критерии. В този контекст разграничаването на биполярността от личностовата патология става проблем. Д-р Мандова отделя специално внимание на личностовите разстройства, които въпреки, че са извън полезрението на психиатричните служби често се манифестират с афективна нестабилност и това може да породи обсъждане на биполярно разстройство, гранично личностово разстройство или смесено състояние (5,18).

Хипертиmia е друго подпрагово състояние от хипоманийния спектър, което като трайна характеристика на личността (а не както е прието в българската психиатрична традиция като преходен симптом на манията) е черта на хипертимния темперамент, който е добре проучен (не и в българска популация), желан и благоприятстващ развитието на личността. В серия от публикации (5,18,21,23) кандидатката разглежда теоритични и практически страни на тази тема, включително и диференциално-диагностичните въпроси които поставя при пациенти с депресия, като за целта представя и анализира клиничен случай.

Пълнопраговият маниен синдром не е претърпял никакви особени описателни промени в хронологията на диагностичните наръчници, включително до DSM-5. На базата на обстоен критичен преглед на специализираната литература по въпроса д-р Мандова подкрепя становището, че е необходимо обогатяването на диагностичните критерии с най-малко три домейна: 1) социална невъздържаност, водеща до натрапчиво-импултивно поведение; 2) изострени възприятия; 3) нарушена проницателност и преценка. В няколко статии е дадено обобщение на симптоматичните критерии за мания, които включват тези три области (17,18,21).

Пълнопраговият депресивен синдром също не е претърпял никакви съществени описателни промени в хронологията на диагностичните наръчници. Паралелно с това в специализираната литература тече бурна полемика за феноменологичната бедност на МКБ и DSM системите. Д-р Мандова обръща сериозно внимание на феноменологичния подход при анализа на симптомите както по

отношение на хипоманийните състояния, така и по отношение на депресията и особено на анхедонията (5,19).

Инсайтът при биполярни пациенти не е бил обект на много проучвания. Кандидатката има две такива (14,16), които показват следното: Както може да се очаква, при разгърната мания пациентите са изразено некритични, което е съизмеримо с шизофрения. Когато са в депресия, те често или не си спомнят хипоманийните епизоди, или ако тези епизоди предхождат депресията ги оценяват като желана част от нормалното функциониране.

Една статия е посветена на стигмата при биполярно разстройство (19), но заслужава внимание първо, защото има експанзия в диагностицирането на БАР, второ, защото липсват подобни проучвания, които да сравняват стигмата при БАР с тази при РДР и, трето, защото често тези две диагнози трудно се разграничават. Например, според МКБ-10 диагнозата РДР „също се използва и ако непосредствено след депресивен епизод възникват кратки епизоди на лека приповдигнатост на настроението и свръхактивност, които удовлетворяват критериите за хипомания“ (с.108). Проблемът идва от там, че както се очаква резултатите от проучването показват, че стигмата при БАР е по-висока. Обаче какво ще се случи с пациент диагностициран с РДР, при който се установят и характеристики на субсиндромна хипомания. Трябва ли да го поставим автоматично в рубриката на БАР, пък било това БАР II, с което автоматично го поставяме в условията на по-тежка стигма. Авторката повдига за решаване широк кръг въпроси, от чисто медицински, през психосоциални, до етични, които нямат еднозначен отговор.

В серия от публикации, отделно и в монографията, е представен проблема на смесените депресивни състояния в различните му измерения (15,20,23,24,26,27,28). Две от публикациите разглеждат конкретни клинични казуси. Смесената депресия е нова диагноза в DSM-5 и представлява голям депресивен епизод в комбинация с определен брой манийни/хипоманийни симптоми. Тази депресия сякаш, че зачестява и създава сериозни диагностични, диференциално-

диагностични и терапевтични проблеми, които са задълбочено анализирани в текстовете на кандидатката.

Терапията на разстройствата на настроението (преди всичко на депресията, включително и смесения вариант) принадлежи към основните теми в проучванията на кандидатката (2, 4, 5, 17, 22, 24, 27). Две-три публикации са изцяло посветени на това, а останалите интегрират клинико-диагностичния и терапевтичния проблем. Разгледани са различни актуални теми в лечението на депресията: терапевтичното поведение спрямо резидуалните подпрагови симптоми, препоръките за лечение на смесените депресивни епизоди, селекцията на стабилизатор на настроението, изборът на подходящ SNRI антидепресант и други. В такъв контекст са описани и анализирани и конкретни случаи от практиката на пациенти с рекурентна и биполярна депресия. Специално публикациите третиращи лечението на смесените депресии имат определен принос в развитието на знанията и уменията на нашата психиатрична общност.

Поради това, че веднъж вече съм изразил положително становище към монографията на д-р Мандова, сега искам да отбележа само две страни на нейния хабилитационен труд. Кандидатката задълбочено е навлязла в една актуална клинична тема, която широко се обсъжда в западната психиатрия, като включително е залегнала и в консенсусни становища, но е "tabula rasa" у нас. Става дума за интерференцията между афективните разстройства и личностовите разстройства (особено бордърлайн-разстройството). В книгата е представено съвременното състояние на проблема и, което е по-важно, чрез представяне и анализиране на клинични случаи се илюстрира неговата значимост за практиката. Въобще описанието на трудни в диагностично отношение случаи от личната практика на кандидатката с клинико-феноменологичен анализ и диференциално-диагностични разсъждения е определено предимство на хабилитационния труд. На второ място, последната глава, която посвещава 20 стр. на диференциалната диагноза между рекурентна и биполярна депресия е полезен източник на информация и насоки за решаване на практически задачи на всеки практикуващ психиатър.

Смятам,че самооценката за приносите на кандидатката е балансирана и адекватно отразява постиженията в нейната научно-изследователска дейност.

ДИАГНОСТИЧНО – ЛЕЧЕБНА РАБОТА

Д-р Мандова се включва в клинична работа още през първата си докторантска година. Интензивно развива практическите си умения. Проявява добра комуникативност и емпатичност при работата си с пациенти. Освен към биологичната психиатрия проявява определени интереси и към психологичното консултиране. Завършва курсове по когнитивно-поведенческа терапия,хипноза и краткосрочна терапия. Бързо се развива като самостоятелен психиатър и от 01.юни 2016 г. има призната специалност по психиатрия. Има опит с пациенти от всички диагностични единици,но интересите ѝ са към афективната патология в широк смисъл на термина. Има немалък опит в клиничните проучвания,което обогатява и клиничния ѝ инструментариум. В последните две години д-р Мандова работи като амбулаторен психиатър – сетинг,в който са необходими не само знания и умения,а и качества за прилагането им,като бързина на реакциите,съобразителност и т.н.,които кандидатката притежава.

ЛИЧНИ ВПЕЧАТЛЕНИЯ

Познавам д-р Мандова от годините ѝ на докторантura и специализация,когато е работила под мое ръководство до пенсионирането ми през 2015 г. Всъщност повечето от впечатленията си ги представих в предходящата част. Допълнително мога да кажа,че е открита и сърдечна в отношенията с колегите си и има качества на неформален лидер. Притежава голяма трудоспособност и изключителен потенциал за развитие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Във връзка с отразеното в моята рецензия смятам,че кандидатката в конкурса обявен в ДВ бр. 36/27.04.2018 г. отговаря на изискванията залегнали в ПРАС в МУ – Варна и убедено препоръчвам на уважаемото Научно жури да избере за „Доцент”,специалност „Псichiатрия”, д-р

Райна Нончева Мандова,д.м. за нуждите на Факултет
„Фармация”,Катедра „Фармакология,токсикология и фармакотерапия”.

15.08.2018 г.

Подпис:

(проф.д-р Георги Попов,д.м.н.)

